

MARMARA COĞRAFYA DERGİSİ SAYI: 13, OCAK- 2006, İSTANBUL

COĞRAFYA EĞİTİMİ VE TOPLUM (Geography Education And Society)

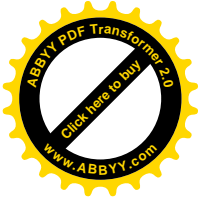
Yrd. Doç. Dr. Orhan AKINOĞLU*

ÖZET

Coğrafya bir toplum bilimidir. Toplumda yaşayan bireylerin yaşadığı ortamı bilmesi gerekmektedir. Yaşadığı coğrafyayı bilmeyen bir birey bazı değerlerin farkında değil demektir. Sosyologlar ve psikologlar insanın taşıdığı özellikleri, içinde bulunduğu ortamdan dışarıya yorumlayamazlar. Yani toplum ve insan yaşadığı çevreye göre şekillenir. Coğrafya disiplini insanlarda birtakım kimlikler oluşturur. Kimliklerin oluşturulması için öncelikle bireyin kültürünü, yaşadığı toplumu, ülkeyi, bunları oluşturan nedenleri fiziki beşeri unsurlarıyla tanınmasına coğrafya eğitimi katkı sağlar. Coğrafyasını öğrenen insanda bir vatandaşlık bilinci olur. İnsan yaşadığı topluma ve çevreye karşı kendini sorumlu hisseder. Coğrafya eğitimi günümüzde bu açıdan ülkemizde etkili bir eğitim sunamamaktadır. Coğrafya da bilimlerin genelinde olduğu gibi toplumda yeni gelişen veya meydana gelen olaylarla yakından ilgilenir. Nüfusun artması, bir ülkenin kalkınması, savaşların asıl sebebi gibi, içinde yaşadığımız dünyayı anlama ve olayların meydana gelmesindeki asıl nedenleri belirleyebilme özelliğine sahiptir. Coğrafyanın konularıyla günlük hayatta çok karşılaştığımız için çağdaş dünyayı da anlamamızda ve yorumlamamızda yardımcı olur. Bu araştırmayla, Türkiye’de coğrafya öğretmen adaylarının coğrafya eğitimi ve toplumla ilgili düşüncelerinin nelerden oluştuğunu anlamının önemli bir katkı sağlayacağı ortadadır. Bu nedenle, çalışmanın amacı coğrafya öğretmen adaylarının, coğrafya eğitimi ve topluma ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu araştırmada öğretmen adaylarının görüşleri incelenerek nitel verilere dayalı bir çalışma yapılmıştır. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Orta Öğretim Sosyal Alanlar Coğrafya Eğitimi anabilim dalı tezsiz yüksek lisansında öğrenim gören, toplam 35 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada veriler, öğretmen adaylarının coğrafya eğitimi ve toplumla ilgili görüşlerini öğrenmek amacıyla, bireysel ve bir haftalık arayla aynı bireylerle tekrarlanan üst üste üç görüşme yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, coğrafya eğitiminin insanları toplumsallaştırır, toplumun yapısını, kültürel özelliklerini inceler ve toplumun görgü kurallarına saygı duymayı, onunla birlikte yaşamayı öğretir. Toplumlar, yaşanan yerin coğrafyanın belirleyici karakteristik özelliklerini yansıtırlar.

---

* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesidir..
email-oakinoglu@marmara.edu.tr.

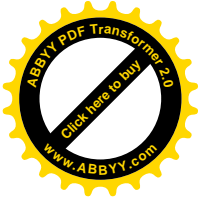

Coğrafi özellikler biz fark etmesek de hayatımızı yönlendirir. Ülkemizde coğrafya eğitiminin gerektiği biçimde sunulmaması sanki coğrafyanın bunlar değil de çok bambaşka şeyler olduğu izlenimini vermekte olduğu ortaya çıkarılmıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Toplum, Coğrafya Eğitimi, Sosyalleşme, Eğitim Sosyolojisi, Kültür, Kimlik, Eğitim Programları*

ABSTRACT

Geography is a social science. It is necessary for individuals to know the environment they live in. An individual who does not know the geography within which s/he lives cannot be aware of some values. Sociologists and psychologists cannot interpret an individual's traits of characteristics without considering his/her environment. Namely, societies and individuals are shaped by and in accordance with their environments. The geography as a discipline enables people to form their own identities. Geography education helps the individual in learning and understanding his/her culture, society, country and the founding physical and human aspects of them. The consciousness of citizenship is formed in an individual who has learned the geography surrounded him/her. This individual senses responsibility to the society and environment s/he live in. Today, the geography education in Turkey cannot be helpful in this respect. As is the case in science in general, geography also pays attention to new events or occurrences in the society. It considerably mirrors the main reasons lying behind some turning points in societies, such as the rises in population, socio-economic development of countries or causes of wars. In this manner, geography is of crucial significance in understanding and interpreting the modern society, in particular and the contemporary world, in general. It is obvious that this study has important contributions and implications in terms of understanding what constitutes the main cements of Turkish geography teacher candidates' thoughts about geography education and society. In this vein, the aim of this study is to determine opinions of geography teacher candidates about geography education and society. Here, a study based on qualitative data was carried out by investigating opinions of geography teacher candidates. The study group of this research is comprised of thirty five students from the out-thesis Master of Arts in the Department of Geography Education- Secondary Education Social Fields taken part in the Atatürk Education Faculty of the Marmara University. In this study, the data were collected by means of one-to-one interviews made in a weekly interval and subsequently three times with same persons with the aim to learn teacher candidates' opinions about geography education and society. At the end of the study, it was found that geography education socializes people, examines

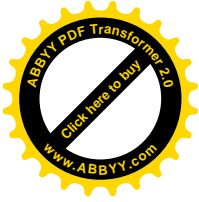
structure and cultural characteristics of the society and teaches to respect to and to live with social codes of conduct. Societies mirror distinctive characteristics of the geography they are surrounded. Even if we do not realize pretty much, geographical characteristics give direction to our lives. It was reached such conclusion that because geography education is not presented adequately, geography is given the impression as if it referred something so different from above-mentioned real meanings.

Key Words: *Society, Geography Education, Socialization, Education Sociology, Culture, Identity, Education Programs*

GİRİŞ

Coğrafya bir toplum bilimidir. Toplumda yaşayan bireylerin yaşadığı ortamı bilmesi gerekmektedir. Yaşadığı coğrafyayı bilmeyen bir birey bazı değerlerin farkında değil demektir. Coğrafya insanlara kültürel, milli bir benlik kazandırır. Coğrafya sayesinde ülke sevgisi, bilinci artar. Coğrafyanın alt dallarından nüfus coğrafyası, şehir coğrafyası, ekonomik coğrafya, beşeri coğrafya konularıyla toplum her konuda bilgi sahibi olur. Sosyologlar ve psikologlar insanın taşıdığı özellikleri, içinde bulunduğu ortamdan dışarıya yorumlayamazlar. Yani toplum ve insan yaşadığı çevreye göre şekillenir (Warwick&Williams, 1980; Açıkgöz, 2003; Alkan, 1991; Ashley, 2000; Bailey, & Fox, 1996 ; Baylıs, 1995; Cohen, ve diğerleri, 2004;Demirel, 2003; Demirci, 2005; Doğanay, 2002; Erol, 1987; Foley, 1996; Fosnot, 1996; Gardner, 1999; Güngördü, 2002; Haggett, 2001; Lambert& Balderstone, 2000). Günümüzde dağlık bilgelere yaşayan insanların çok daha tutucu, inatçı, savaşçı, ova ve kıyılarda yaşayanların ise çok daha yeniliğe ve etkileşime açık yapıda oldukları bilimsel olarak açıklanmıştır. İçinde yaşadığı şartların yoğurduğu insanın zamanla oluşturduğu kültür, dünyanın birçok bölgesinde farklılık göstermektedir.

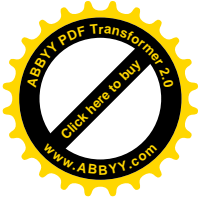
Coğrafya insanlarda birtakım kimlikler oluşturur. Kimliklerin oluşturulması için öncelikle bireyin kültürünü, yaşadığı toplumu, ülkeyi, bunları oluşturan nedenleri fiziki beşeri unsurlarıyla tanımına coğrafya eğitimi katkı sağlar. Türkiye ekonomik coğrafyası, Türkiye bölgeler coğrafyası, Türkiye fiziki ve beşeri coğrafyası gibi derslerde insanların yaşadığı coğrafyaya ilişkin bilgilere yer verilir (MEB, 2005, Murphy, 1996, NGS, 1994; Özey, 2002;, Reinhartz, 1990; Sibley, 2003; Sönmez,

1998, İncekara, 2006). Bu bilgilerle donanan bireylerde kültürel bir benlik oluşur. Yaşadığı coğrafyanın farkına varır, diğer yerlerden farkını görür. Coğrafyanın siyasi coğrafya dalında, Türkiye'nin komşularına, komşularıyla olan ilişkilerine, komşu devletlerin ve diğer büyük güçlerin Türkiye üzerindeki etkilerine yer verilir. Bunlar insanlarda yurttaşlık kimliği oluşturur. Ayrıca coğrafyanın Türk Dünyası konuları insanlarda kültürel ve yurttaşlık kimliği oluşturmaktadır. Coğrafyasını öğrenen insanda bir vatandaşlık bilinci olur. İnsan yaşadığı topluma ve çevreye karşı kendini sorumlu hisseder. Coğrafya eğitimi günümüzde bu açıdan ülkemizde etkili bir eğitim sunamamaktadır. Çünkü insanda kültürel kimlik, yurttaşlık bilinci ve vatandaşlık bilincinin oluşabilmesi için diğer kültürlerin, ülkelerin tanınması gerekir. Bunu günümüzde verilen coğrafya eğitimi yeterince gerçekleştirilememektedir.

Coğrafya bilimlerin genelinde olduğu gibi yeni gelişen veya meydana gelen olaylarla yakından ilgilenir. Nüfusun artması, bir ülkenin kalkınması, savaşların asıl sebebi gibi, içinde yaşadığımız dünyayı anlama ve olayların meydana gelmesindeki asıl nedenleri belirleyebilme özelliğine sahiptir. Coğrafyanın konularıyla günlük hayatta çok karşılaştığımız için çağdaş dünyayı da anlamamızda ve yorumlamamızda yardımcı olur. Geçmişle geleceği karşılaştırmada, bugünün sorunlarıyla geçmişin sorunlarını incelemede coğrafya etkilidir. Coğrafya eğitimi sayesinde bireyler ülkelerin potansiyellerini, siyasi politikalarını, ülkelerde yaşanan gelişmelerin sebeplerini öğrenip bunları yorumlayabilirler.

Coğrafya eğitim/öğretimi kültürel, doğa, beşeri ve tarihi eserlere sahip çıkan bireyler yetişmesinde etkilidir. Öğrenciler doğal güzellikleri gördüğünde ve bunların giderek yok olmaya başladığını öğrendiğinde bilinçlenip çevresindeki doğal güzelliklere sahip çıkar. Tarihi eserlere zarar verilirse gelecek nesillerin geçmişteki verilere ulaşamayacağını anlayacaktır. Coğrafya bu konularda öğrencileri bilinçlendirip aynı zamanda bu güzellikleri keşfetmesini sağlar. Coğrafya dersi insanlara çevre bilinci kazandırır. Çevreyi anlama, onu koruma, onu düzenleme bilincini etkiler. Doğal güzelliklerin ne kadar uzun zamanda oluştuğunu öğretir. Coğrafya eğitim/öğretiminde yapılması gerekenler göz önüne alındığında, doğal, beşeri ve tarihi eserlere sahip çıkan bireyler yetiştirmek coğrafya eğitiminin ve öğretiminin doğal bir görevidir.

Ancak şimdiye kadar yürütülen coğrafya eğitimi/öğretimi göz önüne alındığında bunda hiç de etkili olmadığı söylenebilir.

Türkiye’de coğrafya öğretmen adaylarının coğrafya eğitimi ve toplumla ilgili düşüncelerinin nelerden oluştuğunu anlamının önemli bir katkı sağlayacağı ortadadır. Bu nedenle, çalışmanın amacı coğrafya öğretmen adaylarının, coğrafya eğitimi ve topluma ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu amaç çerçevesinde, çalışma aşağıdaki alt problemler kapsamında yürütülmüştür.

Alt problemler

1- Coğrafya öğretmen adaylarına göre, coğrafya eğitim/öğretiminin toplumla nasıl bir ilişkisi vardır?

2- Coğrafya öğretmen adaylarına göre, coğrafya eğitim/öğretimi kimliğin oluşumunda etkili midir?

3- Coğrafya öğretmen adaylarına göre, coğrafya eğitim/öğretimi kültürel, doğal, beşeri ve tarihi eserlere sahip çıkan birey yetiştirmede etkili midir?

4- Coğrafya öğretmen adaylarına göre, coğrafya eğitim/öğretimi öğrencilerin sosyal problemleri çözmelerinde ve öğrencilerin sosyalleşmelerinde etkili midir?

5- Coğrafya öğretmen adaylarına göre, coğrafya eğitim/öğretimi çağdaş dünyayı anlayan ve yorumlayan bireyler yetiştirmede etkili midir?

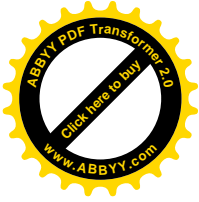
YÖNTEM

Bu çalışmada öğretmen adaylarının görüşleri incelenerek nitel verilere dayalı bir çalışma yapılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 1999; Creswell, 2003).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Orta Öğretim Sosyal Alanlar Coğrafya Eğitimi anabilim dalı tezsiz yüksek lisansında öğrenim gören, toplam 35 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler, öğretmen adaylarının coğrafya eğitimi ve toplumla ilgili görüşlerini öğrenmek amacıyla, bireysel ve bir haftalık arayla aynı bireylerle tekrarlanan üst üste üç görüşme yapılmıştır. Görüşme sorularının kapsam geçerliliği beş uzman araştırmacının görüşleri alınarak sağlanmıştır. Güvenirliliği ise aynı bireylerle bir haftalık arayla tekrarlanan üst üste üç görüşme sonuçlarının tutarlılığına bakılarak karar verilmiştir.

Verilerin Analizi

Öğrencilerin, coğrafya eğitimi ve toplumla ilgili görüşleri belirlenmiştir. Görüşmelerle elde edilen nitel verilerin bazıları örnek olarak yansıtılıp, diğer görüşmelerle elde edilen verilerin tümü yorumsal analiz edilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

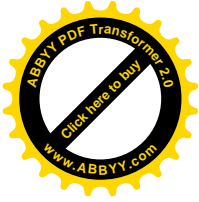
Birinci Alt probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt problemi ile ilgili olarak coğrafya öğretmen adaylarının, coğrafya eğitim/öğretiminin toplumla nasıl bir ilişkisi olduğuna ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplardan bazıları örnek olarak listelenmiş, diğer verilerin tümü yorumsal analiz edilmiştir. Aşağıda öğretmen adaylarının görüşleri ve yorumsal analizleri yer almaktadır:

A- "Coğrafya hayatla iç içe olan bir bilimdir. Özellikle beşeri coğrafya dalı toplumların coğrafyaya etkileri ve etkilenmelerini konu almıştır. Hiçbir toplum şüphesiz yaşadıkları coğrafyadan bağımsız düşünülemez. Coğrafya, toplumların gelişmişlik ve geri kalmışlık düzeylerinde en etkili olan faktörlerden biridir."

B- "Coğrafya, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde gereksiz olarak görülen bir ilimdir. Oysa ABD, İngiltere, Almanya gibi gelişmiş ülkelerde çok daha farklı bir yere sahip olduğunu düşünüyorum. Coğrafyanın önemini kavrayan gelişmiş ülkeler dünyayı tanıma konusunda yüzyıllar öncesinden yetiştirdikleri araştırmacıları bilmedikleri ve tanımadıkları bölgelere göndererek o günün şartlarında en doğru bilgilere ulaşmışlardır. Nerede ne var, niçin orada, niçin başka bir yerde yok gibi bir çok soruya cevap aramışlar ve petrol yataklarından, madenlere, akarsulara ve coğrafyaya dair her şeyin bilgisine yüzyıllar öncesinden sahip olmuşlar ve bu bilgileri de kullanmışlardır. Gelişmişlik düzeyi ve coğrafya bilimine bakış arasında bağlantı vardır."

C- "En başta coğrafya, insan-mekân ilişkisidir. Bu bağlamda coğrafya eğitim öğretimi, %50 mekân'ı verirken, %50 toplumu ele alır, toplumun yapısı, kültürel

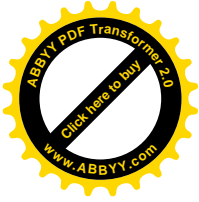
öğeleri, ekonomik durumu, dili, dini, rengi, hemen bütün öğelerini belirleyen coğrafyadır ve coğrafya eğitim öğretimi var olan bu ilişkiyi gene topluma verir. “

D- “Coğrafya, sosyal bir bilimdir ve bu bilimin içerisinde insan da vardır. Yani insanın doğal mekân içerisindeki neden ve sonuca bağlı olan etkilenimlerini neden yaptığını ve nasıl yaptığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Örneğin: turizm coğrafyası: herhangi bir yerde turizmin gelişmesini, nasıl geliştiğini ve oradaki sosyal ve ekonomik etkilerini ortaya koymaktadır. Artan turizm potansiyeline bağlı olarak o turistik bölgede zamanla sosyal yanının değiştiğini melezleşmeye uğradığını ortaya koyabilir. “

E- “Coğrafya eğitim/öğrenimi toplum ilişkisi iki türlü yaşanır. Bunlardan biri eğitim/öğretimin topluma etkisi, diğeri toplumun coğrafya eğitim/öğretime etkisi, coğrafya eğitim/öğretiminin topluma etkileri şu şekilde denebilir. Coğrafyada çeşitli dersler mevcuttur. Bunlardan biri nüfus, yerleşme coğrafyasıdır. Yerleşme coğrafyasında yerleşim tiplerinden tutun da yerleşmelerin nerede fazla olduğundan, nerelerde yerleşmesi gerektiğine kadar birçok konu işlenir. Nüfus dersinde de nüfus, nüfus yoğunluğu, nüfusun etkilediği faktörler, nüfusun nerelerde az, nerelerde fazla olduğu, az ya da fazla nüfuzun fayda ve zararları üzerinde durulur. Coğrafya öğretimi alan bir öğrenci bu bilgilerden yararlanarak yerleşeceği yeri seçebilir. Böylelikle toplum yerleşmesi ve nüfusu üzerinde etkileri olur. Toplumun coğrafya öğretime etkisine gelince, öğretim programları toplumların sahip oldukları felsefe ve değer yargılarından etkilenir. Siyasal sıkıntıları olan toplumlarda, siyasi coğrafya dersinin okutulmasının zorunlu olması gibi “

F- “Fiziki, beşeri ve ekonomik özellikler, toplumun yapısıyla ilişkilidir. Coğrafya, üzerinde yaşadığı insanların fiziki görünüşlerini, davranışlarını, düşüncelerini, inanışlarını vb. değiştirir. “

Coğrafya öğretmen adaylarına göre coğrafya öğretimi bir toplumu oluşturan tüm öğelerle ilgilenir. Coğrafya eğitim/öğretimi kişilere matematik konum olarak dünyanın neresinde buldukları, özel konum olarak da dünya siyasetinin neresinde bulduklarını, toplumun değerlerine sahip çıkmasını bilmeyi öğretir. Bir toplumu toplum yapan unsurları sıralarken coğrafya eğitiminin önemli bir katkı sağlayabilir. Bazı toplumsal değerler coğrafya dersinde verilebilir. Öncelikle bireylerin coğrafya konusunda eğitilirse zamanla toplumun da coğrafyaya olan bakış açısı genişler, gelişir. Toplumlar belli bir coğrafyada yaşarlar. Bu coğrafyanın özelliklerini yansıtırlar. Toplum insanlardan oluşur. İnsanlar yaşamlarını sürdürmek için yaşam alanına ve beslenmeye ihtiyaç duyar. Bunu sağlayan ortamın yaşanan yerin coğrafyasıdır. Asıl sorun da toplum olarak coğrafyaya ilgisiz kalmaktır. Her bir ülkenin coğrafi potansiyeli bulunur. Coğrafya sayesinde insan yaşamın ayrıntılarını görülebilir. Ülkesindeki madenlerin, ormanın değerini bilir. Coğrafya öğretimi toplum bilincine anlam kattığı zaman önem kazanır.

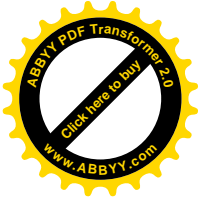
Coğrafya eğitimi dağ taş bilimi olmayıp, bütün bilgilerin toplumla bağdaştırılması zenginliklerin nasıl kullanılması gerektiğinin anlatıldığı bir bilimdir. Toplumun gelişebilmesi için bir takım bilgilerin bilinmesi gerekir. Coğrafya öğretiminde aktif öğrenmeyi yaşamış bir öğrencinin topluma bakış açısı da değişir. Petrolün bütün dünyayı etkilemesi, savaflara neden olması, kimi ülkeleri zenginliğe taşırken kimi ülkeleri de açlık ve sefaletle sürüklemesi gibi konularda öğrenci toplumu sorgulayabilir.

Toplumun coğrafyaya etkisine bakıldığında da toplum da coğrafya eğitimini etkilemektedir. Toplumsal gelişmeler, değişmeler coğrafi verileri etkiler. Örneğin nüfus verileri gün geçtikçe değişmekte bu bilgiler yenilenmektedir. Beşeri ve ekonomik coğrafya bire bir toplumla ilişkilidir. Coğrafya biliminin önemli konuları iklim, yeryüzü şekilleri, bitki örtüsüdür. Toplumda yaşayış tarzının ortaya çıkmasında doğal süreçler etkilidir. Kültürel özellikleri de doğal çevre arasındaki ilişkiler olarak düşünmek gerekir. Günümüz teknolojik koşullarıyla artık doğanın insan üzerindeki etkisinden çok insanın doğa üzerindeki eksi artmıştır. Bir ülkede veya ülke içerisinde yaşanan göç olayı gerek ülkenin ekonomisinde gerekse toplumsal yaşamda bir takım değişiklikler meydana getirir. Göç veren yerlerde bu göçün sebepleri üzerinde durarak çözüm önerileri üzerinde durmak bölgesel kalkınmada etkili olabilir. Coğrafya tanım olarak, insan çevre ve bunların birbirleriyle ilişkilerini konu alan bir bilimdir. Coğrafi bilgiler biz fark etmesek de hayatımızı yönlendirir. Ülkemizde coğrafyanın ve coğrafya eğitiminin yanlış şekilde sunulması sanki coğrafyanın bunlar değil de çok bambaşka şeyler olduğu izlenimini vermektedir.

İkinci Alt probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt problemi ile ilgili olarak coğrafya öğretmen adaylarının, coğrafya eğitim/öğretimi kimliğinin oluşumunda etkili olup olmadığına ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplardan bazıları örnek olarak listelenmiş, diğer verilerin tümü yorumsal analiz edilmiştir. Aşağıda öğretmen adaylarının görüşleri ve yorumsal analizleri yer almaktadır:

A- "Coğrafya kültürün oluşumunda etkilidir. Nitekim de Türk kültürünün oluşumunda coğrafi şartlar rol oynamıştır. Türklerdeki bozkır kültürünün oluşumunda coğrafi şartların büyük önemi vardır. Coğrafya eğitim/öğretimi de tıpkı coğrafyanın

kendisi gibi kimlik oluşumunda etkili olmaktadır. Bütün derslerde olduğu gibi coğrafyanın programında da üstün vatandaşlık ve yurttaşlık kimliğini bireylere yerleştirme olgusu vardır. Coğrafya eğitimi sırasında verilen doğal afetlere karşı hazırlıklı olma prensibi bireyde vatandaşlık bilincini desteklemektedir. “

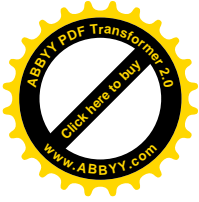
B- “Coğrafya eğitim ve öğretimi kimlik oluşumunda tabii ki etkilidir. Özellikle kültürel kimlikler coğrafya eğitimi sırasında önemlidir. Çünkü öğrenci bulunduğu yörede, yetiştiği yerdeki kazandığı bilgilerin hayatı boyunca etkisi altındadır. Yurttaşlık açısından coğrafya eğitiminde ülke birinci planda yer alır. Ülkesini tanımayan bir bireyin nasıl bir yurttaş olduğunu sorgulamak gereksizdir.”

C- “Kesinlikle etkilidir. İnsan yurdunu tanıdıkça ona hayranlık duydukça onun yurttaşlık kimliği oluşur. Hiç coğrafya görmeyen, bilmeyen, gezmeyen birinin yurttaşlık kimliği oluşamaz. Coğrafya bilen birinin kültürel kimliğinin oluşmaması çok zordur. Ama tabii bu sadece coğrafya ile olacak bir şey değildir. Burada tarih de devreye girmektedir. Aynı şekilde vatandaşlık bilincinde de tarih devreye girmektedir. İnsanın kendi kültürünü gerçek anlamıyla tanıyıp kültürel kimliği oluştuğu gibi, kendi vatanını gerçek anlamıyla tanınması, bilmesi ve coğrafi olarak öğrenmesiyle vatandaşlık bilinci oluşur. Vatandaşlık bilinci oluşan bir bireyin de vatanına ve vatandaşlarına zarar vermesi ya da olumsuz bir davranış bulunması imkansızdır. “

D- “İyi öğrenilen ve algılanan coğrafya eğitimi, öğrenmeye önemli katkılar sağlar. Milli bilinç ve sevgi, yurttaşlık sevgisini kazandırılabilir. Kültür insanın hemcinsleriyle ve doğal mekânla etkileşimi sonucu kazanılan değerler olup bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasıdır. Bu bakımdan coğrafi çevrenin kültürü nasıl oluşturduğu veya nasıl şekillendirdiği anlatılmalıdır. Mesela sıcak memleketlerdeki insanların sıcakkanlı ve hareketli olduğu ve bunun hem müziğine hem de folklorüne etki ettiğini belirtmek gerekir. Coğrafya bireye doğal çevre hakkında bilgileri neden sonuçlarla vermektedir. Bireye sağlanan bu bilgilerin kendi vatanı için kullanması sağlanmalıdır. Bu ise, doğal çevrenin zarardan tahripte ne kadar fazla etkilendiğini anlatmalıyız. Mesela erozyonla verimli toprakların, taşınıp gittiğini ve kaybolan bu toprakların yüzlerce yıl sonra yerine geleceğini anlatarak onlardaki yurttaşlık sevgisini arttırabiliriz.”

E- “Coğrafya eğitimi çevre bilincini öğrenciye kazandırabilir. Böylelikle milletini, ülkesini seven, değer veren, koruyan bir yurttaş yetiştirmiş oluruz. Çevreyi kirletmenin ülkesine vereceği zararı düşünebilen bir birey yetiştirince çok da coğrafi bilgi öğrenmesine gerek yoktur. Okula sadece bilgi öğrenmek için gidilmez. Toplumsal değerlere, kültürel değerlere saygılı birer vatandaş olarak yetişmek için gönderilir. Şu an baktığımızda okullarda sadece bilgi verilmeye çalışılıyor. Milli değerlerini yitiren bir toplum hiçbir zaman toplumsal değerlerine de sahip çıkmaz, kültürel değerlerine de..”

F- “Coğrafyadan okutulan derslerden bahsederek tarihi coğrafya, kültürel coğrafya vs. bunlarla biz kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi, şu an nerede olduğumuzu, nereden nereye giderken ne gibi değişimler geçirdiğimizi öğretir. Kültürel coğrafyada toplumumuz kültürel özellikleri öğretir. Giyim kuşamımızdan tutunda yemek

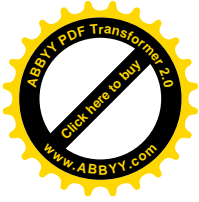

kültürümüze, aile yapımıza kadar anlatabilir bize. Coğrafyayı iyi bilen biri vatanını daha iyi tanır ve onu daha çok sever ve benimser. “

G- “Coğrafyanın özellikle kültürel değerlerin oluşmasında veya çeşitliliğinde önemli bir etkisi vardır. Zaten kültür insanların uzun yaşantılar sonucunda ortaya çıkmış değerler toplamıdır. Doğal süreçlerin de insan hayatı üzerindeki etkisinin ne derece etkili olduğu düşünüldüğünde coğrafya kültürel değerler arasındaki ilişkinin ne derece ileri düzeyde olduğu ortaya çıkar. Çünkü insanın yaptığı ekonomik faaliyetlerden, giyinme tarzına, beslenme tarzına kadar birçok alanda doğal süreçlerin etkisi azımsanmayacak kadar çoktur. Bu bağlamda coğrafya eğitimi/öğretimi kültürel kimliğin oluşmasındaki etkisi açıktır. Kimlik ve vatandaşlık kimliğinin oluşmasında da kültürel değerlerin etkisi büyük olduğu düşünülürse, coğrafyanın bu değerlerin oluşmasındaki etkisi büyüktür.”

Etkili olduğunu belirten coğrafya öğretmen adaylarına göre her ülkenin kendine özgü coğrafi özellikleri bulunur. Coğrafi konum orada yaşayan insanların yaşayış tarzları üzerinde büyük etki yapar. Coğrafi şartlar neyi gerektiriyorsa ona göre insanlar hayatlarını sürdürür. Coğrafyanın inceleme alanı insanın yakın çevresinden, ülkesine ve dünyaya kadar tüm bölgeleri kapsar. Kendi ülkesi ile diğer alanlarda yaşayan insanlar arasındaki benzerlik ve farklılıklarının öğrenilmesini sağlar. Her insan yaşadığı bölgeyi az çok tanır ancak coğrafya bu yaşanan sahaları daha ayrıntılı bir biçimde tanımaya yardımcı olur. Olayları hem siyasi, hem fiziki hem de toplumsal açıdan bakmamızı sağlar. Kültürel kimlikte gelenekler görenekler yaşanan çevreye uyarlanır. Yine kültürel olarak yemeklerin yaşanan çevrede ne yetişiyorsa o tüketilir. Yurttaşlık kimliği, oluşurken ben'i tanıtan coğrafya, yurt ve yurttaş olma bilincini de verir. Kendi yaşadığı ülkeyi daha iyi tanımasına yol açar. Coğrafya öğrenciye ülkesinin özel konumu hakkında bilgiler verir. Farklı kültürleri tanıma olanağı sağlar.

Coğrafya sayesinde insan ülkesinin doğal ve beşeri güzelliklerinin farkına varır. İnsanın ülkesinin coğrafi güzelliklerinin farkına varması yurttaşlık bilincinin oluşmasına katkıda bulunur. Başka ülkelerin dinleri, dilleri, kültürleri hakkında bilgi sahibi olur. Böylece hem kültürel kimliğin oluşmasına olanak sağlar hem de vatandaşlık bilincini oluşturmaya yardımcı olur. Coğrafya dersi gören bir insan kendi yaşadığı ülkenin bütün coğrafi özelliklerini öğrenir. Diğer ülkelerle karşılaştırma fırsatı bulur. Bu sayede kültürünü geliştirmiş olur. Ancak yurttaşlık ve vatandaşlık bilincinin gelişmesinde sadece coğrafya etkilidir denilemez.

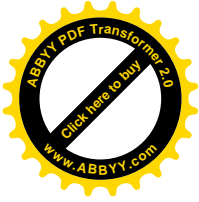
Coğrafya'yı öğrenen bir kişinin kültürel kimliği de gelişir. Kültürel değerlerini sahip olduğu tarihsel bağlam, kültürel etkileşimleri, tarihte kurulmuş medeniyetlerin kendi ülkesini ne şekilde etkilediğini hem tarih hem sosyoloji ve de coğrafya öğretimi sayesinde öğrenir. Örneğin tarih boyunca kurulmuş ve tüm dünyayı etkilemiş medeniyetler hem coğrafi şartları, iklimi, yeryüzü şekilleri insan yaşamına olumlu olan yerlerde kurulmuştur. Coğrafya eğitim-öğretimi kimlik oluşmasında etkilidir.

Coğrafya sevgisinin verilmesi toplumdaki bireylerin o coğrafyanın bir parçası olduğunun farkına varmasını sağlar. Coğrafya bilimi kültürleri tüm çevre faktörlerinin karşılıklı ve karmaşık etkileşimleri sonucu ortaya çıkan değerler bütünü olarak ele alır. Tüm bunlarla beraber vatandaşlık ve yurttaşlık bilinci bu kültürel sentezi gerçekleştirir. İnsanların haklarını ve sorumluluklarını bilmesinde ve tüm bunların doğal bir sonucu olarak görev ve sorumluluklarını bilen, birbirini seven ve haklarına saygılı bireyler yetiştirilmesinde etkili olan değerler verir. İnsanın yaşadığı çevreden etkilenir örneğin yüksek yerdeki insanlar sınırlı, savaşçı olurken, kolay şartlarda yetişen insanlar daha uzlaşmacıdır.

Etkisiz, olduğunu belirten coğrafya öğretmen adaylarına göre ise şu anki coğrafya dersi müfredat programı için bunları söylemek biraz güçtür. Coğrafya kimliğinin oluşmasında önemli bir ders fakat biz bu dersi bu açıdan kullanamamaktayız. ABD'de coğrafyanın bu yönüne daha çok önem verilmiş ve bu yönü geliştirilmiştir. Aslında coğrafyanın her bir dalı insana kimlikler kazandırır. Yaşadığı ortamla ilgili her şeyi yaşadığı yerin tarihi, nüfus coğrafyasıyla nüfusu hakkında, ekonomik coğrafya ile ekonomisi hakkında insanlarda belli kimliklerin oluşmasını sağlar.

Üçüncü Alt probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt problemi ile ilgili olarak coğrafya öğretmen adaylarının, coğrafya eğitim/öğretimi kültürel, doğal, beşeri ve tarihi eserlere sahip çıkan birey yetiştirmede etkili olup olmadığına ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplardan bazıları örnek olarak listelenmiş, diğer verilerin tümü yorumsal analiz edilmiştir. Aşağıda öğretmen adaylarının görüşleri ve yorumsal analizleri yer almaktadır:

A- “Coğrafya kültürel, doğal, beşeri ve tarihi eserlere sahip çıkan bireyler yetiştirebilecek potansiyele sahip bir bilimdir. Sebep, sonuç ve dağılım ilkelerine sahip olan bu bilim gereği yerine getirildiği takdirde başka kültürleri de tanıyan ve saygı duyan ve de kendini de tanıyan bireylerin yetişmesini sağlar. Doğa kaynakların önemini bilen -akarsu, deniz, orman, rüzgâr- ve bunların en iyi şekilde kullanımını ve de gelecek nesillere de en iyi şekliyle bırakılması gerektiğini düşünen bireyler coğrafya eğitimi ve öğretimiyle yetiştirilebilir. Beşeri coğrafyada insanın önemini, nüfusun kalitesini ve eğitimin önemini kavratmak mümkündür. Kültür bilincine sahip olan bir birey zaten tarihi eserlerini koruyacak ve kollayacaktır.”

B- “Coğrafya ayrılmış olduğu dallarla bireye gerek kültürel, gerek doğal, gerek beşeri ve gerekse tarihi zenginlikleri konusunda bilgi verir. Bu bilinci yerleştirmede elbette coğrafya öğretmeninin rolü yadsınamaz. Ancak sahip olduğu zenginlik ve değerlerin farkına varan birey şüphesiz bu konularda daha hassas olacaktır. “

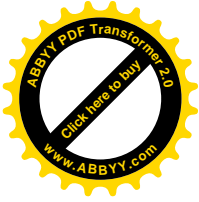
C- “Bütün bu eserlere sahip çıkmak her şeyden önce coğrafyacının görevidir. Çünkü bu eserler büyük bir coğrafi laboratuvar olan dünyada bu laboratuvarın malzemesidir. Siz hiç laboratuvarının kapısının anahtarının kimde olduğunu önemsemeyen bir fizikçi kimyacı düşünebilir misiniz?”

D- “Kültürel değerlere, beşeri, tarihi, doğal eserlere sahip çıkma onları koruma konusunda diğer soruları cevaplandırırken değindim ama biraz açalım. En azından coğrafya eğitiminin sarkıt, dikit, peribacası gibi doğal güzelliklerin insan eliyle oluşturulmadığını oluşumu için milyonlarca yılın geçmesi gerektiğini verebildiğimiz halde, sanırım bu güzelliklerin turizm potansiyelinden uzun yıllar faydalanabileceğimizi düşünüyorum. Yine insan ürünü olan beşeri, tarihi, kültürel çevreye de aynı hassasiyetle yaklaşan bireyler yetiştirebiliriz.”

E- “Coğrafya bireye hem fiziki çevre veya fiziki coğrafya hem de beşeri coğrafya hakkında bilgi vermektedir. Coğrafya bilgisiyle donanan birey içinde yaşadığı dünyanın onun için ne kadar önemli olduğunu anlayacak ve kötü veya yanlış tahribatın hedefini yine insan ödeyeceği için bunu yapmaktan kaçınacaktır. Mesela atmosfer beşeri faaliyetler sonucunda tahribe uğramakta ve delinmektedir. Birey bunun nedenlerini ve sonuçta neler olacağını iyi bilirse daha yapıcı ve çözücü davranır. Yani kısaca coğrafi bilinç sürdürülebilir daha uzun bir dünya demektir.”

F- “Aslında etkili olması gerekir. Hatta belki de eğitimin gerekliliklerinden biridir. Ancak bunun başarı oranı bana göre tartışılır. Kültürel kimlik, yurttaşlık kimliği ve vatandaşlık bilincinin oluşmasını sağlayan coğrafya eğitimi kültürel, doğal ve beşeri, tarihi değerlere, eserlere sahip çıkan bireyler yetiştirmede de etkilidir.”

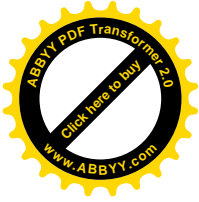
G- “Etkili değildir. Bunda etkili olabilecek en iyi branş tarihtir. Ama coğrafya eğitim/öğretiminde de çok rahat bu eğitim ya da bilinç kazandırılabilir. Çevreyi korumanın herkesin üstüne düşen bir görev olduğu sadece coğrafyada değil her branşta verilebilir. Diğer değerlerin oluşması için milli değerlerin bireye kazandırılması gerekir. Her şeye, herkese saygılı birey yetiştirmek sadece coğrafya branşına özgü değildir. Daha çok öğretmenle ilgilidir. “

H- “Aslında etkilidir. Ya da etki edebilecek temel yetilere sahiptir. Fakat üzerinde durulması gereken temel nokta ne kadar etkili olduğudur. Burada sormamız gereken esas soru şu: Coğrafya eğitimi almış bir kişinin kültürel, doğal ya da tarihi eserlerle ilgili ortaya çıkabilecek bir durumda takınacağı tavır ne olmalıdır? Belki eğitim almış bir kişi bir tarihi esere durup dururken zarar vermeyebilir. Eğitimsiz bir insan bunu daha kolay yapar. Fakat burada bence can alıcı soru şu: İkisi de bu tarihi eseri iyi bir para karşılığında satar mı? ”

Coğrafya öğretmen adaylarına göre coğrafya öğretimi sosyal bilimlerin alt yapısını oluşturur. Coğrafya olaylara pencereden değil, çatıdan bakar, sosyalleşmede etkilidir. Coğrafya, insanların doğaya karşı daha duyarlı olmalarını, coğrafyanın insanların mizaç ve karakterlerine yansımaları insanların coğrafyayla özdeşleşmesini sağlar. Coğrafya eğitimi alan bir bireyin ister kültürel olsun, ister doğal, beşeri ve tarihi bütün eserlere sahip çıkan bir kişilikte yetişmesi amaçlanır. Coğrafya eğitim/öğretimi iyi alan bir birey beşeri, kültürel ve doğal eserlerin varlığını korur. Bu daha çok öğretmenin öğretmenliğiyle yakından ilgilidir. Bu amacı benimsemiş bu amaca yönelik eğitim yapan bir öğretmenden öğrenciler az da olsa bir şeyler kazanır. Ancak günümüz coğrafya eğitim sisteminin bu açıdan çok da yararlı olduğunu düşünülmemektedir.

Coğrafya eğitimi alan insan hepsi birer doğa harikası olan ve geri kazanılması olanaksız doğa yapıtlarına Falez, şelale, mağara, lagün, kıyı oku v.b. zarar vermez ve onları korur. Çünkü bunların çok güç oluştuğunu, çok uzun zamanda meydana geldiğinin farkındadır. Gelişmiş ülkelerde gelişmenin bir nedeni de sahip oldukları değerlerin de farkında olmalarıdır. Örneğin petrolün ülkemizde nerede çıktığını potansiyeli bilinmeli ki araştırıp çıkarımı fazlalaştıralım ve sahip çıkabilelim. Coğrafya eğitiminin amacı sadece işine yaramayacak bilgileri yüklemek olmaması gerekir. Coğrafi şartların kültürlere olan etkisini bilen biri farklı kültürlerin neden farklı olduklarını değerlendirebilir. Tarihi eserlerin oluşumunda, tarihi olayların gelişiminde coğrafyanın etkisi büyüktür. Örneğin bir Ankara savaşının kaybedilmesinin büyük kısmını coğrafi faktörlere bağlamak mümkündür. Yine tarihi kalelerin yüksek bölgelerde bölgeye hâkim en yüksek tepede kurulması, tamamen coğrafi etkenlere bağlıdır. Coğrafya bir falezin doğal ve tarihi bir eser olduğunu, oluşumunun uzun yılları kapsadığını, insanların yaşamları boyunca ortaya koydukları eserlerin ne şekilde yapıldığını ve nasıl daha iyi korunması gerektiğini öğretir.

Dördüncü Alt probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

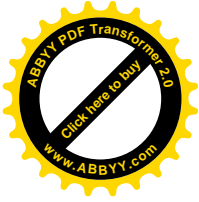
Araştırmanın dördüncü alt problemi ile ilgili olarak coğrafya öğretmen adaylarının, coğrafya eğitim/öğretimi öğrencilerin sosyal problemleri çözmelerinde ve öğrencilerin sosyalleşmelerinde etkili olup olmadığına ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplardan bazıları örnek olarak listelenmiş, diğer verilerin tümü yorumsal analiz edilmiştir. Aşağıda öğretmen adaylarının görüşleri ve yorumsal analizleri yer almaktadır:

A- *“Coğrafya ve sosyoloji ayrı bilimlerdir. Coğrafyanın sosyal bilimlerin içinde olmasını sağlayan yönleri kadar fen bilimleri ve matematik ilminin konusunu ilgilendiren yönleri de vardır. Coğrafya bu kapsam genişliğinin olumsuz ve olumlu yönlerini bir arada taşır. Şöyle ki gelişen ihtisas alanları birer bilim olarak yer değiştirirken coğrafya bu ihtisas alanlarını bir şemsiye gibi örtmek durumundadır. Bağlantı kurmak, ilişkilendirmek ve açıklamak ancak bu örtünün üzerinde mümkündür. Bireyin sosyal problemleri çözmesinde coğrafya eğitiminin tek başına etkili olabileceğini düşünmüyorum. Çünkü sosyal problemlerin tek çıkış noktası yoktur. Coğrafya eğitimi veren insanları gözlemlediğimde ve çevremdekilere sorduğumda coğrafya öğretmenlerinin %75-80'inin sevilmediğini öğrenmiş bulunuyorum. Bu durum bu işin eğitimini veren kişilerin öncelikli olarak sosyalleştirilmesi gerektiği düşüncesini uyandırıyor. “*

B- *“Coğrafya eğitimi öğrencinin sosyalleşmesinde etkili değildir. Bu programla ezberci mantıkla öğrencinin sosyal faaliyeti kısıtlanmış olur. Yeni programa göre belki biraz daha öğrenci sosyalleşir. Çünkü yeni programda öğrencinin anlatımı, katılımı söz konusudur. Yani artık coğrafya dersleri daha aktif geçecek öğrenciler uyumayacak. Öğrenciler coğrafya dersinde öğrendikleri bilgileri yaşamda kullanamadıkları için sosyal problemlerini çözememekteler. Bir öğrenci çok sıkılgandır. İnsanlarla iletişimi zayıftır. Eğer derste sadece konuları öğretmen anlattırsa sınıf çok pasif olur. Eğer çeşitli ödevler, grup çalışmaları verilirse sıkılgan olan öğrencimiz grup çalışmaları sayesinde biraz daha aktifleşebilir. Bu açıdan sosyalleşmesinde etkili olabilir. “*

C- *“Evet gerçek coğrafya öğretimi inanıyorum ki yukarıda sayılanların bireyde görülmesini sağlar. Ancak şu anki coğrafya öğretimi sosyal bilimci gibi düşünüp sorunları çözmeyi bireye kazandırmamaktadır. Öğrencinin sosyalleşmesine gelince, elbette ki çevresini öğrenen, tanıyan birey kendisine daha çok güvenecektir. Dolayısıyla sosyal anlamda bireyin daha aktif olmasını -gezilere katılarak, projeler hazırlattırarak- sağlamaktadır. “*

D- *“Bu konudaki kişisel görüşüm ne yazık ki olumsuz. Bence günümüzdeki coğrafya eğitim/öğretimi öğrencilerin sosyal problemlerini çözmelerini değil belki de daha fazla problemle karşılaşmalarını sağlıyor. Çünkü hala ezberci bir eğitimle karşı karşıyayız. Bu da öğrencilerin daha az fikir yürütmesine düşünme güçlerinin*

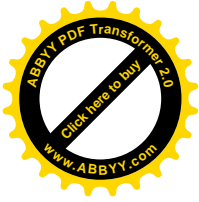

körelmesine neden oluyor. Az düşünüp çok ezberleyen bireyler de kendi sorunlarını çözmeyi öğrenemiyor.”

E- “Kısmen evet ama tabi ki sosyal bilimciler kadar sosyal problemlerini çözmeye yardımcı olamazlar diye düşünüyorum. Ama bazı bilgilerle bazı problemlerine yardımcı olunabilir. Sosyal bilimciler de daha çok merkez insandır. Ama coğrafya da ise hem çevre, hem insan, çevrenin insana etkisi incelenir. Öğrencilerin sosyal problemlerine kendi prensiplerinde çözümler bulabilir. Örneğin çevre kirliliğinin önlenmesine çözüm önerileri bulabilir. Öğrencilerin sosyalleşmesine oldukça etkilidir. Öğrencinin coğrafi bilgiyi öğrenmesiyle çevreye bakışı değişir, daha çok bildiği için daha çok her şeye katılır, aktif olup, faaliyetlere katılır. Diğer bir sosyalleşmesi de gezilerle olabilir. Değişik yerler ve kültürler öğrenir. “

F- “Coğrafya eğitimi alan kişiler, sosyal problemleri sosyal bilimciler gibi çözemeler; fakat sosyal bilimcilere yakın çözüm önerileri getirebilirler. Çünkü coğrafya doğal çevrenin ve iklimin insan faaliyetlerine ve karakterine olan etkilerini de inceler. Dağlık bir alanla ovalık bir alanda ya da deniz gören bir alanda yaşayan insanların karakterlerinin aynı olmayacağını öğretir. Doğal çevre şartlarının iyi ve kötü olması durumunda insan karakterinin nasıl şekillenebileceğini ve bunun insanların yaşamına nasıl etki ettiğini tespit edebilir. Coğrafya öğretimi ve eğitimi sadece okulla sınırlı değildir. Coğrafyayı daha iyi anlamak için gezi gözlemin olması şarttır. Bu sayede kişi farklı coğrafyaları, farklı kültürleri öğrenebilir. Böylece kişinin alışkanlıklarının da değişebileceğini, başka insanlarla etkileşime geçebileceğini düşünüyorum.”

Coğrafya öğretmen adaylarına göre coğrafya eğitimi almak sosyalleşmiş birey olma yolunda büyük bir adım atmaktır. Coğrafya eğitiminde çıkılan bir gezi bireylerin sosyalleşmesinde büyük etki sağlayabilmekte, bunun sayesinde kişiler farklı yerleri ve insanları görerek tanımaktadır. Coğrafyanın sosyal bir alan yani hayatın ta kendisidir. Problem çözmeye ne kadar etkili olduğu tartışılabilir ancak öğrencilerin sosyalleşmesinde çok etkilidir. Ülkede meydana gelen sosyal problemlere coğrafi bir bakış açısı ile bakılabilir. Başta geziler olmak üzere birçok coğrafi aktivite grup oluşturularak yapılır bu da öğrencinin sosyalleşmesinde çok önemli bir faktördür. Coğrafya insanlığın coğrafyayı algılayış biçiminden daha farklıdır. Siyasi coğrafya ülkelerin coğrafi konumlarının, siyasi etkileri ve sonuçlarını ortaya koymaya çalışır. Jeopolitik-jeostrateji gibi terimlerle gelecekte veya yakın zamanda olabilecek sorunlar ve problemlerin yanında çözümlerini de ortaya koyar. Coğrafyada var olan neden-sonuç ilişkisi, öğrencide de her şeyin bir nedenini sorgulama becerisini oluşturması açısından çok önemlidir. Coğrafya eğitim/öğretimi öğrencilerin sosyal problemleri çözmelerine yardım edebilir fakat bunu bir sosyal bilimci ustalığı ile

yapamaz. Eğitimle insan problemler karşısında çözüm üretmeyi öğrenebilir. Coğrafya sadece coğrafi bilgi değil aynı zamanda hayatın kendisidir. Coğrafya hayatın içinde olduğuna göre coğrafyanın bu yönü ile hayatla ilgili sosyal problemlerin de çözümü bulunabilir. Örneğin nüfus ve genel özelliklerini sosyologlar inceler, araştırır ve sonuçları ortaya koyarlar. Coğrafya eğitimiyle öğrenciler nüfus ve nüfusla ilgili sorunları belirleyip buna göre çözüm önerileri getirebilir. Coğrafyanın konuları arasında başka bölgelerin, ülkelerin kültürleri, gelenekleri, görenekleri gibi unsurların yer alması öğrencinin o yerle ilgili bir ön bilgiye sahip olmasını sağlar. Coğrafyada yapılan gezi-gözlem çalışmalarıyla öğrenci çevreyi, toplumu daha iyi tanımakta, toplumda olan sorunları daha iyi kavrayabilmektedir. Ancak günümüzde coğrafya eğitim/öğretimi sadece okulda verilen bir ders olarak algılanmakta ve öyle kalmaktadır.

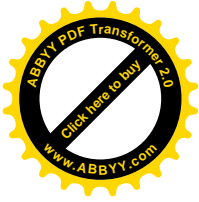
Coğrafya öğretimi öğrencilerin sosyalleşmesine dayalı bir eğitim olmadığı, coğrafya tek başına böyle bir olayı gerçekleştirmediye yetersiz kalabilir. Uzun vadede coğrafya öğretiminin öğrencinin tam olarak sosyalleşmesinde etkili olabileceğini düşünülmemesi gerekir. Çünkü sosyal olmak konusunda coğrafya belli bir ölçüde kişiyi yönlendirebilir ya da katkı sağlayabilir.

Beşinci Alt probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın beşinci alt problemi ile ilgili olarak coğrafya öğretmen adaylarının, coğrafya eğitim/öğretimi çağdaş dünyayı anlayan ve yorumlayan bireyler yetiştirmede etkili olup olmadığına ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplardan bazıları örnek olarak listelenmiş, diğer verilerin tümü yorumsal analiz edilmiştir. Aşağıda öğretmen adaylarının görüşleri ve yorumsal analizleri yer almaktadır:

A- "Elbette ki etkilidir. Çünkü birey farklı kültürleri, ülkeleri tüm özellikleri ile tanır. Dolayısıyla çağdaş toplumların nasıl bu durumlarını kazandıklarını da anlarlar. Geri kalmış toplumların neden bu durumda olduklarını öğrenirler. Çağdaş ve geri kalmış toplumları kıyaslayıp aradaki farkı anladıktan sonra çağdaş dünyayla ilgili yorum yapabilirler. "

B- "Etkilidir. Fakat bu etki azdır. Çünkü dünyada yaşam sürekli olarak değişmektedir. İnsanlar giderek bilimin etkisi altına girmektedir. Her sorunu bilim ile çözmeye bakmaya başlamıştır. İnsanlar artık çağdaş dünyaya ayak uydurmaya yani bilim dünyasına girmeye başlamıştır. Fakat bilimde yine coğrafyadan

yararlanmaktadır. Örneğin uzaya füze yollamak bilim+coğrafyadır. ilk başta nereye göndereceğin o yerin coğrafi özellikleri nelerdir. Bunları bilmek gerekmektedir. Yine füze malzemeleri hangi madenlerden elde edilmektedir. Yani yine coğrafyayı ilgilendirmektedir. Zaten her şey coğrafya ile iç içedir. Coğrafya dediğimiz nedir her şey her elini tuttuğun şey coğrafya etkisi altındadır.”

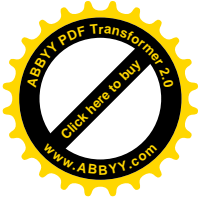
C- “Evet etkilidir. Çağdaş dünyayı anlama, algılama ve yorumlama bilimin işidir. Coğrafyada bir bilim olduğu için bu konuda kendine düşen görevini yerine getirmektedir. Mesela ekonomik coğrafyada sanayi devriminin başlama nedenleri sosyal ekonomik siyasi ve kültürel etkileri, neden ve sonuçlarıyla izah edildiği zaman, öğrenci bunu anlar ayrıca benzer olaylardan ne gibi sonuçlar çıkacağını da, ortaya koyabilir yani geleceği görebilen mesela petrol bulunan bir yerde zamanla sanayinin ekonominin, nüfusun, kültürel çevrenin nasıl değişeceğini ve nelerin olacağını söyleyebilir. “

D- “Tabii ki etkilidir. Coğrafya hayatın ta kendisidir. Ve hayatı bütün gelişmeleri ile takip etmelidir. Coğrafya gelişen dünyayı öğrenciye anlatmakla kalmamalı bunu aynı zamanda yorumlamayı öğretmelidir. Örneğin öğrenci internette yaptığı bir araştırmada dünya nüfusunun 1000 yıl öncesine oranla çok fazla arttığını görmüş ve günümüzde de büyük bir hızla arttığına sahip olmuştur. Bu öğrenci 1000 yılda bu kadar artmasına neden olan faktörler hakkında bilgi bulabilir. Günümüzde hedef bu kadar hızlı arttığıyla ilgili çeşitli yorumlarda bulunup fikirleri ileri sürebilir. “

E- Çok etkilidir. Dünyayı anlamanın onu yorumlamanın yolu coğrafya eğitiminden geçer. İnsan yaşadığı coğrafyayı, ailesini, dünyasını öğrenmeden onun hakkında bir yorum yapamaz. Yaparsa eğer bu hiç tatmadığı bir yemek hakkında yorum yapmaya benzer. Coğrafya, gelişen dünyayı, küreselleşen dünyadaki dengeleri, ülkeleri, ülkelerin çıkarları, politikaları ve uyguladıkları siyaseti değişen nüfus ve ekonomik yapıyı, kapitalist ekonomiyi, dünyadaki değişen dengeleri öğreten başlıca disiplindir. Bu bilgilerle donanan bilinçli insanın değişen olayları, yeni oluşumları anlaması ve farklı bakış açısı kazanması muhtemeldir.”

F- “Olması gereken bir coğrafya eğitimi/öğretiminde çağdaş dünyayı anlayan ve yorumlayan bireyler yetiştirmede tabii ki etkilidir. Örneğin dünyadaki enerji kaynaklarının dağılışı tükenebilirlik ilişkisini kavrayan bir öğrenci bugün Irak'ta meydana gelen olayları açıklamakta tabii ki daha farklı düşünür. Ayrıca bugün gelişmiş ülkelerin, bu gelişim evresinde gösterdiği değişim ve gelişimleri anlayabilirse ve bu ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile sahip oldukları doğal kaynakları arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilirse, bugün dünya hâkimiyetine kalkışan ülkelerin durumuna daha farklı açıdan bakabilir. Ayrıca ülkemizin sahip olduğu doğal özellikler ile gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi kurabilirse, ülkemizin gelişmişlik düzeyinin olması gereken yerde olmadığını anlayan öğrenci, bu yönde çeşitli çalışmalarda bulunabilir. “

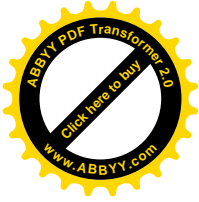
Etkili olduğunu belirten coğrafya öğretmen adaylarına göre çağdaş dünyayı anlamak ve yorumlayabilmek becerisinin kazandırılması gereklidir. Coğrafya’da neden ve sonuç ilişkisini anlama ve yorumlayabilme yeteneğinin kazandırılabilmesi hayati önem taşır.

Coğrafyanın konusu tüm dünya olduğuna göre, coğrafya eğitiminin dünyayı anlayan bireyler yetiştirmedeki rolü büyüktür. Coğrafya da amaç dünyayı ve coğrafyanın buna etkisini vermektir. Eğitimle yetişen kişiler dünyayı, dünya üzerindeki şekilleri anlamakta zorluk çekmez, tüm coğrafi şekillerin dünya üzerinde bir karşılığı vardır. Bu şekilleri, oluşumlarını ve nedenlerini bilen biri bu yeryüzü şekilleriyle aynı zamanda dünyayı anlar. Coğrafya eğitim/öğretimi güncel bir alan olduğu için çağdaş dünyayı anlayan ve yorumlayan bireyler yetiştirmede etkilidir. Coğrafya insanı, Dünyayı ve onun gösterdiği değişimleri de öğretir. Böylece yetişen birey bu değişimi görür, yaşar ve çağdaşlaşan dünyaya uzaktan bakmak yerine onu anlar.

Coğrafya sayesinde insanlar belli bir disiplin çerçevesinde siyasi, politika hakkında bilgi sahibi olur. Dünyadaki siyasi dengeleri öğrenen bir birey gelecekte de dengelerin nasıl değişeceği hakkında yorumda bulunabilir. Bu konuları farklı bir bakış tarzıyla ele alır. Coğrafya öğrencilere dünyayı tanıtmaya çalışır. Dünyadaki sorunlara değinir, güncel olayları konusu içine alır. Böylece öğrencilerin dünya sorunlarına farklı bakmasını sağlar. Ancak bu birinci dereceden öğretmenin niteliği ile ilgilidir. ABD’de coğrafya eğitimi sırasında neden Irak, İran, Afganistan gibi ülkelerin coğrafyalarını özenle incelediklerini düşünmek gerekir. Ülkelerin birbirleriyle hangi konular nedeniyle uzlaşmadığını, jeopolitik konumunun önemi, coğrafya eğitim- öğretilimi kazandırmaktadır. Özellikle siyasi coğrafya ile etrafındaki olayların nedenlerini daha rahat görebilir. Coğrafyanın bu özelliği kazanabilmesi için coğrafyanın öncelikle fen bilimleri ile ortak çalışması gerekir.

Coğrafyada yer alan konuları günlük hayata taşımak ve dünyadaki olayları yorumlamak öğrencinin konuyla ilgisini ortaya koyar. Bu durum biraz da öğretmenin ne verebildiği ve öğrencinin ne almak istediği ile ilişkilidir. Günümüz dünyasını anlamak için bilgi birikimi gerektirir bu birikimin temelini coğrafya öğretmenleri rahatlıkla oluşturabilir. Bu bireyin yaşadığı çevreyi öğrenmesi, anlaması, daha sonra da dış çevreyi öğrenmesi ve yorumlaması şeklinde olabilir. Coğrafya derslerinde görülen ülkeler coğrafyası, siyasi coğrafya çağdaş dünyanın öğrenilmesinde ve yorumlanmasında oldukça etkilidir. Bireyler ülkelerinin jeopolitik, jeostratejik önemlerini öğrenip diğer ülkelerin bilgileriyle yorumlar, çıkan soğuk savaşları, uygulanan politikaları öğrenir ve bilinçli bireyler olarak yetişirler. Coğrafyada yapılacak etkili

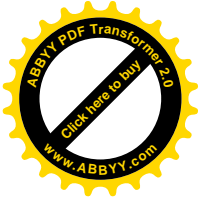

öğretim ile birey yaşadığı dünyayı önce coğrafi yönleriyle -yeri, konumu, iklimi, su kaynakları, yer şekilleri, sahip olduğu beşeri unsurlar, nüfus, nüfusun dağılışı, doğal kaynaklar, ekonomi, jeopolitik- tanır ve bunların neden oluştuğunu, nasıl oluştuğunu ve sonuçlarını, coğrafya eğitim/öğretimi sayesinde öğrenir,

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

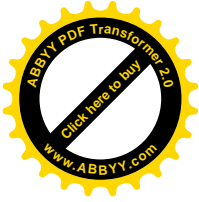
Coğrafya eğitimi, toplumsal olayları da inceleyen bir bilim dalıdır. Göçler, savaşlar, siyaset gibi, bütün bu olaylarla topluma yön verirken toplum da coğrafyanın öneminin anlaşılmasına katkı sağlar. Coğrafya eğitimi insanları toplumsallaştırır. Toplumun yapısını, kültürel özelliklerini inceler ve toplumun görgü kurallarına saygı duymayı, onunla birlikte yaşamayı öğretir. Toplumun temel yapı taşını insanlar oluşturur. İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için yaşam alanına ve beslenmeye ihtiyaç duyarlar. Bunu sağlayan ortam yaşanan yerin coğrafyasıdır. Toplumlar, yaşanan yerin coğrafyanın belirleyici karakteristik özelliklerini yansıtır. Bu çerçevede coğrafya dağ, taş bilimi olmayıp, bütün bilgilerin toplumla bağdaştırılması zenginliklerin nasıl kullanılması gerektiği bilgilendirmesini içeren bir bilimdir. Coğrafya; bir toplumu oluşturan tüm öğeleriyle ilgilenir. Toplumun gelişmişlik durumu, nüfusun genel özelliklerini, içinde yaşadığı fiziki çevre ve bu çevrenin o toplumun gelişmesindeki etkisini inceler, araştırır. Gelişmişlik düzeyi ve coğrafya bilimine bakış arasında bağlantı vardır. Coğrafya, insan çevre ve bunların birbirleriyle ilişkilerini konu alan bir toplum bilimidir. Coğrafi özellikler biz fark etmesek de hayatımızı yönlendirir. Ülkemizde coğrafya eğitiminin gerektiği şekilde sunulmaması sanki coğrafyanın bunlar değil de çok bambaşka şeyler olduğu izlenimini vermektedir. Toplumun gelişimi için bir takım bilgileri bilinmesi gerekir. Beşeri coğrafyada bir ülkenin ve diğer komşu ülkelerin dinsel, kültürel ilişkileri coğrafya ve toplum bağlantısı ortaya koyulmaya çalışılır. Günümüz teknolojik koşulları, artık doğanın insan üzerindeki etkisinden çok insanın doğa üzerindeki eksinin arttığı düşünülürse coğrafya toplum arasındaki ilişkinin ne derece önemli olduğu ortaya çıkar. Ayrıca bir ülke içerisinde yaşanan göç olayı gerek ülkenin ekonomisinde gerekse toplumsal yaşamda bir takım değişiklikler meydana getirebilmektedir. Göç veren yerlerde bu göçün sebepleri

üzerinde durarak çözüm önerileri sunması ve böylece bölgesel kalkınmada etkili olabilmesi açısından önemlidir.

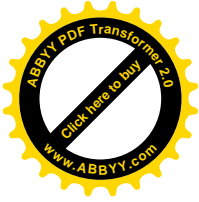
Coğrafi şartlar neyi gerektiriyorsa insanlar ona göre hayatlarını sürdürür. Kültürel kimlikte gelenekler görenekler yaşanılan çevreye uyarlanır. Coğrafya bilimi kültürleri tüm çevre faktörlerinin karşılıklı ve karmaşık etkileşimleri sonucu ortaya çıkan değerler bütünü olarak ele alır. Tüm bunlarla beraber vatandaşlık ve yurttaşlık bilinci oluşur. İnsan yaşadığı çevre ve kültüründen etkilenir. Örneğin yüksek yerdeki insanlar sinirli, savaşçı olurken, kolay şartlarda yetişen insanlar daha uzlaşmacıdır. Yine kültürel olarak, yemekler yaşanılan çevrede ne yetişiyorsa o tüketilmektedir. Vatandaşlık bilincinde ise kendini tanıtır, mekanı verir, toplumu ve o toplumun değerlerini verir ve bu şekilde vatandaşlık bilincinin oluşmasını sağlar. Vatandaşlık bilinci aslında kendi kimliğini tanıyan insan zamanla yaşadığı yeri sahiplenir. Türkiye'yi inceler. Türk kültürünü, bölgeleri, o bölgelere ait yöresel özellikleri tanır. Böylece hem kültürel kimliğin, oluşmasına olanak sağlar hem de vatandaşlık bilincini oluşturmaya yardımcı olur. Ancak biz bu dersi bu açıdan kullanamamaktayız. Şu anki coğrafya dersi müfredat programı için bunları söylemek biraz güçtür. Bu özellikler yeterince programa yansıtılmamıştır. Coğrafya, kimliğin oluşmasında önemli bir derstir.

Coğrafya öğretimi kültürel eserlere doğal olayların etkisini azaltmak için de çalışmalar yapar. Beşeri eserlerin ve kültürel, doğal eserlerin varlığını koruyup ileri nesillerin de bunları görebilmesi için neler yapılması gerektiğini üzerinde durur. Coğrafyacı bunların çok güç oluştuğunu, çok uzun zamanda meydana geldiğinin farkındadır. Yapılacak coğrafya öğretimi sayesinde, öğrencide çevreye duyarlılık kavramı gelişir. Birey kültürel, doğal ve tarihi eserleri korumacı bir tutum kazanır. Tarihi kalelerin yüksek bölgelerde bölgeye hâkim en yüksek tepede kurulması, tamamen coğrafi etkenlere bağlıdır. Öğretimde birey bu güzelliklere sahip olmanın getirdiği avantajları bilir. Bu eserlere verilecek zarar sonrası ülkesinin ve toplumun neler kaybedeceğini de bilir. Ancak bu öğretmenin öğretmenliğiyle yakından ilgilidir. Bu amaca yönelik eğitim yapan bir öğretmenden öğrenciler az da olsa bir şeyler kazanır. Ancak günümüz coğrafya eğitiminde öğrenciler okullardan sadece bilgi alıp çıktığı için bu açıdan çok da yararlı olduğu düşünülemez.

Ülkede meydana gelen sosyal problemlere coğrafi bir bakış açısı ile bakılabilir. Coğrafya eğitim/öğretimi öğrencilerin sosyal problemleri çözmelerine yardım edebilir. Coğrafyada yapılan gezi-gözlem çalışmalarıyla öğrenci çevreyi, toplumu daha iyi tanımakta, toplumda olan sorunları daha iyi kavrayabilir. Ancak günümüzde coğrafya eğitim/öğretimi sadece okulda verilen bir ders olarak algılanmakta ve öylece kalmaktadır. Öğrencilerin sosyalleşmesinde de hem diğer branşlarla olan etkileşimi, nedeniyle çok verimli bir derstir. Bu derste bir çevre kirliliğinin insanlar üzerine etkilerini coğrafi açıdan inceler ve bu probleme kendi görüşlerine göre çözümler üretir. Yine nüfus ve genel özelliklerini sosyologlar inceler, araştırır ve sonuçları ortaya koyarlar. Beşeri coğrafya insanların beşeri faaliyetleri, insan çevre, insan-insan ilişkisi ile bakar ve çözümler arar. Sosyal bir olay olan göç olgusu ülkemizde sık gerçekleşen bir durumdur. Göçle bir yerden diğer bir yere gelen nüfus orada bulunan mevcut nüfus üzerinde baskı yapabilmekte veya kültürel olarak değişikliğe uğratabilmektedir. Bir coğrafyacının bu göç olayıyla ilgili yeterli derecede bilgiye sahip olması, bu olayın nedenleri ve sonuçlarıyla ilgili çıkarımlarda bulunabilmesi, bu tür bir olayla karşı karşıya kaldığında çözüm önerileri getirebilmesi önemlidir. Ayrıca coğrafyanın konuları arasında başka bölgelerin, ülkelerin kültürleri, gelenekleri, görenekleri gibi unsurların yer alması öğrencinin o yerle ilgili bir ön bilgiye sahip olmasını sağlar. Sosyal olmak konusunda coğrafya belli bir ölçüde kişiyi yönlendirebilir ya da katkı sağlayabilir. Ama bu sürekli bir çözüm olamayacaktır. Öğrencilere verilen eğitim öğrencilerin sosyalleşmesine dayalı bir eğitim değildir. Coğrafya tek başına böyle bir olayı gerçekleştirmede yetersiz kalabilir. Bir yerde birçok insanı etkileyen bir çevre katliamı olduğu zaman bunun sonuçlarını, neden kaynaklandığını, ileriki zamanlarda etkilerini, doğuracağı vahim sonuçlarını, o yerin nüfus ve ekonomik yapısındaki meydana gelecek değişiklikleri en iyi coğrafyacı bileceği ortaya çıkmıştır.

Coğrafya insanı, Dünyayı ve onun gösterdiği değişimleri de öğretir. Böylece yetişen birey bu değişimi görür, yaşar ve çağdaşlaşan dünyaya anlar. Coğrafya eğitim/öğretimi güncel bir alan olduğu için çağdaş dünyayı anlayan ve yorumlayan bireyler yetiştirmede etkili olur. Öğrencilere dünyayı tanıtmaya çalışır. Dünyadaki sorunlara değinir, güncel olayları konusu içine alır. Böylece öğrencilerin dünya sorunlarına

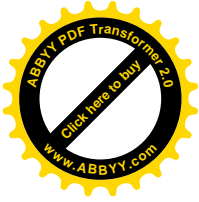
farklı bakmasını sağlar. Fakat bu birinci dereceden öğretmenin yeterlilik düzeyiyle ilgilidir. Coğrafyada yer alan konuları günlük hayata taşımak ve dünyadaki olayları yorumlamak öğrencinin konuyla ilgisini ortaya koyar. Bu durum biraz da öğretmenin ne verebildiği ve öğrencinin ne almak istediği ile ilişkilidir. Günümüz dünyasını anlamak bilgi birikimi gerektirir. Bu birikimin temelini coğrafya öğretmenleri rahatlıkla oluşturabilir. Bireyin yaşadığı çevreyi öğrenmesi, anlaması, yorumlaması, daha sonra da dış çevreyi öğrenmesi ve yorumlaması gerekir. Coğrafyada yapılacak etkili öğretim ile öğrenciler çağdaş dünyayı anlayabilir ve yorumlayabilir. Çünkü coğrafya öğrenciye dünyanın genel özelliklerini öğretmektedir. Bu da insana göre değişir, Yani bireyin algılama ve düşünme yetileri bunu belirler, Öğrendiklerini nasıl yorumladığı ve kişinin dünyaya bakış açısı önemlidir. Toplumların gelişmişlik durumları ve bu duruma nasıl geldikleri bu toplumların çevreleriyle olan ilişkilerini iyi incelenmesi gerekir.

Öneriler

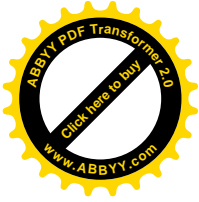
1. Coğrafya eğitiminde yer alan konular günlük hayata taşınmalı, dünyadaki olaylar toplumla ilişkisi bağlamında yorumlanmalıdır.
2. Öğretmen yetiştirme programlarında geniş bir bakışı oluşturmaya katkı sağlayacak sosyoloji ve felsefe içerikli derslere yer verilmelidir.
3. Coğrafya öğretim programları ülkelerinin jeopolitik, jeostratejik durumlarını, önemlerini fark ettirecek şekilde düzenlenmelidir

KAYNAKÇA

- ALKAN, C. (1991), Coğrafya Öğretimi, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fak. Yayın No 175, Eskişehir
- ASHLEY, K. (2000), Reflective Practice In Geography Teaching, Paul Chapman Publishing Ltd. London.
- BAYLISS, T. (1995), A Concise Advanced Geography, Oxford University Press. New York.

- COHEN, L; MANİON, L; MORRISON, K; (2004). A Guide To Teaching Practice, 5.Edition, Routledgefalmer, London And Newyork
- CRESWELL, J. W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Method Approaches*. Second Edition. USA: Sage Publications.
- DEMİRCİ, A, (2005), ABD'de Eğitim Sistemi ve Coğrafya Öğretimi, Aktif Yayınevi, İstanbul.
- DEMİREL, Ö (2003). Kuramdan Uygulamaya: Eğitimde Program Geliştirme; Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- DOĞANAY, H., (2002), Coğrafya Öğretim Yöntemleri, Aktif yayınları, Erzurum.
- EROL, O. (1987), Orta Öğretim Kurumlarında Coğrafya Öğretimi, TEDV Öğretim Toplantısı, Ankara.
- FOLEY, M., (1996), The Really Practical Guide To Primary Geography, Stanley Thornes, United Kingdom.
- FOSNOT, C, (1996). Constructivism: Theory, Perspectives, And Practice, New York: Teachers College Press
- GÜNGÖRDÜ, E., (2002), Coğrafyada Öğretim Yöntemleri, İlkeler ve Uygulamalar. Nobel Yay. Ankara.
- HAGGETT, P., (2001), Geography A Global Synthesis, Pearson Education Limited, England.
- LAMBERT, D. and BALDERSTONE, D., (2000), Learning to Teach Geography in the Secondary School, Simultaneously published inthe USA and Canada.
- MEB, (2005), Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programı, (9, 10 ve 11. Sınıflar), Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- MURPHY, T., (1996), Geography Social, Environmental and Scientific Education Curriculum.
- NATIONAL GEOGRAPHY STANDARDS, (1994), Geography For Life, Washington.

- ÖZEY, R., (2002), Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- REINHARTZ, D. J., (1990), Geography Across The Curriculum, National Education Association Washington.
- SIBLEY, S., (2003), Teaching and Assessing Skills in Geography, Cambridge University Pres, London.
- SÖNMEZ, V. (1998): Sosyal Bilgiler Öğretimi, Anı Yay., Ankara.
- İNCEKARA, S (2006), Kanada'da Genel Eğitim Sistemi ve Coğrafya Öğretimi, Çantay, İstanbul
- YILDIRIM, A & ŞİMŞEK, H, (1999). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayınevi
- WARWICK, D. AND WILLIAMS, J. (1980). History And Sociology Of Education. British Journal Of Sociology Of Education. 1 (3), 333-346.